

COLLECTANEA VATICANA HUNGARIAE

EXCERPTUM EX CLASS. I, VOL. 2 I

MAGYARORSZÁG ÉS A RÓMAI
SZENTSZÉK
III.

Exquisite lucubrationes Cornelio Szovák
amicabiliter dicatae

Szerkesztette
TUSOR PÉTER, KANÁSZ VIKTOR

BUDAPEST ♦ RÓMA

2022

Bibliotheca Historiae Ecclesiasticae Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nuncupatae

Series I

Collectanea Vaticana Hungariae

sub Alto Patrocinio Em.mi ac Rev.mi

P. Card. ERDŐ

fundavit ac moderatur

P. TUSOR

Előadások a Fraknói Nyári Akadémián 14.

Kiadja a Fraknói Vilmos Római Történeti Kutatócsoport
és a BTK Moravcsik Gyula Intézet (ELKH)

*Published by the Vilmos Fraknói Vatican Historical Research Institute
and the BTK Gyula Moravcsik Institute (ELKH)*

<http://institutumfraknoi.hu>

© *The authors and the editors*, 2022

ISSN 1786-2116

ISBN 978 615 6448 19 4

ISBN ebook 978 615 6448 20 0

Felelős kiadó

Publisher responsible

a Gondolat Kiadó igazgatója

the Director of "Gondolat" Publishing House

Szerkesztette, szedte és tördelte - *Typography*

a *Typographia Canisensis*

Mutató - *Index*: Gy. Sági

Olvasószerkesztő - *Corrector*: T. Kruppa, R. Oláh P.

Borítóillusztráció - *Coverillustration*: G. Xantus

Kiadásra előkészítette - *Prepared for publication*

a GONDOLAT Kiadó - *the Publishing House "Gondolat"*

FRAKNÓI VILMOS KUTATÁSI KÉRELMEI A VATIKÁNI APOSTOLI LEVÉLTÁRBAN (1881–1885)*

I. A VATIKÁNI TITKOS LEVÉLTÁR MŰKÖDÉSE A 19. SZÁZAD VÉGÉN

Az egyház központjának szívében található történelmi fontosságú Vatikáni Titkos Levéltár¹ évszázadok óta halmoz fel az egyháztörténelem szempontjából értékes dokumentumokat a különböző pápai levéltárak egységeit összegyűjtve. A 18. és 19. századok eseményekben gazdagok voltak a levéltár számára: az Angyalvárban őrzött dokumentumok gyűjteménye végleges elhelyezést kapott a Vatikánban a levéltár aktuális falai között (1798-ban),² átvészelve a megpróbáltatásokat, amiket az 1800-as évek elején a Napóleon által Párizsba szállíttatott levéltári *fondok* vesztesége okozott. Az 1815–1817 közötti időszakban, a levéltári egységek visszaszállítása során kerültek eredeti helyükre a Vatikánba, a vízi úton történő szállítás és egyéb balesetek miatt a dokumentumok egy része véglegesen elveszett.³

Közvetlenül a Vatikáni Titkos Levéltár hivatalos megnyitása (1881) előtti időszakban, 1870-ben a Vatikáni Titkos Levéltár prefektusát, Augustin Theinert⁴ több mint tizenöt év után megfosztották hivatalától⁵ a Vatikáni Levéltárnak a Trienti Zsinatról szóló iratainak

* Készült az ELKH Moravcsik Gyula Intézetben.

¹ A „Vatikáni Titkos Levéltár” elnevezés a 17. századtól került bevezetésre. Ferenc pápa a Vatikáni Apostoli Levéltár címet 2019. okt. 22-én tette hivatalossá egy apostoli levéllel *motu proprio* formában «*Lesperienza storica*» címmel, V. Pál kezdeményezéséhez visszanyúlva, ami alapján Vatikáni Titkos Levéltárból a Vatikáni Apostoli Levéltár megnevezés átvételére került sor. Ferenc pápa okt. 22-ei apostoli levele ezen az oldalon olvasható: https://www.vatican.va/content/francesco/it/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio-20191022_archivio-apostolico-vaticano.html, letöltés 2022. 07. 10.; a Levéltár névváltozásáról az intézmény honlapján is találunk információkat: <https://www.archivioapostolicovaticano.va/content/aav/it/1-archivio.html>, letöltés 2022. 07. 10.

² A Vatikáni Titkos Levéltár működésének eseményeit a XV. századtól bemutatja: VITTORIO PERI, *Progetti e rimostranze: documenti per la storia dell'Archivio Segreto Vaticano dall'erezione alla metà del XVIII secolo*, AHP 19 (1981) 191–237. Az első tervek egy állandó és publikus levéltár kialakításához már IV. Pius pontifikátusa alatt kirajzolódtak: „*Risale a Pio IV e al suo pontificato, fervido d'impulsi di rinnovamento, il grandioso progetto di costituire e costruire nei Palazzi Vaticani un Archivio centrale della Santa Sede, unificato e pubblico, capace di corrispondere con funzione propria alle sfide culturali e alle necessità organizzative, che la moderna fase storica suscitava nella vita della Chiesa. Che il disegno non si arrestasse al livello delle nobili intenzioni, pur affacciandosi alla ribalta solo nell'ultimo anno della vita del Pontificio, provano chiaramente diversi documenti ufficiali risalenti al 1565*”, PERI, *Progetti e rimostranze: documenti per la storia dell'Archivio Segreto Vaticano*, 191; PÁSZTOR LAJOS, *A Vatikáni Levéltár*; LK 20–23 (1942–1945) 100–120, 100.

³ MARIA PIA DONATO, *L'archivio del mondo. Quando Napoleone confiscò la storia*, Roma 2019, 14–24.

⁴ Augustin Theiner életművéhez további szakirodalom: LUCA CARBONI, *Theiner, Augustin*, DBI vol. 95, Roma 2019, [https://www.treccani.it/enciclopedia/augustin-theiner_\(Dizionario-Biografico\)](https://www.treccani.it/enciclopedia/augustin-theiner_(Dizionario-Biografico)), letöltés 2022. 07. 22.

⁵ PÁSZTOR LAJOS, *Per la storia dell'Archivio Segreto Vaticano nei Secoli XIX–XX. La carica di Archivistica della Santa Sede, 1870–1920. La prefettura di Francesco Rosi Bernardini, 1877–1879*, AHP 17 (1979) 367–423, 367–368.

közlésének vádja miatt. Ennek ellenére megtarthatta nyugdíját, a prefektusi címet és a vatikáni lakását is.⁶ Ebben a helyzetben a Vatikáni Titkos Levéltár pillanatnyilag irányítás nélkül maradt, egészen 1870. június 8-áig, amikor Giuseppe Cardoni⁷ választották meg a Levéltár vezetésére egy új címmel felruházva: „*Archivista della Santa Sede*”. Nem utolsósorban az is lényeges, hogy Cardoni meg tudta őrizni a már meglévő címét mint a Pápai Egyházi Akadémia Elnöke.⁸ Ugyanígy a közvetlen utóda, Carlo Cristofori⁹ is megtarthatta korábbi dékáni címét a Szignatúra Bíróságánál¹⁰ az 1873. áprilisi 14-ei kinevezése után is. Fontos alátámasztani, hogy ebben az időszakban használták elsőként az Anyaszentegyház Levéltárosa megnevezést a Vatikáni Titkos Levéltár irányításának élén álló személyre. Theiner váratlan halála 1874. augusztus 9-én és Cristofori felmondása – ekkor már „*Prefetto degli Archivi della Santa Sede*” –, csupán négyévi hivatal ellátása után, újra irányítás nélkül hagyta a Vatikáni Titkos Levéltárat.¹¹ 1877. január 17-én biztos kezekbe került a levéltár vezetése Francesco Rosi Bernardini¹² személyében, aki levéltáros ismeretei és a levéltár belső munkálataiban szerzett tapasztalatai révén harmonikusan tudta irányítani az archívumot.¹³ 1879. június 20-án XIII. Leó pápa Joseph Hergenröther¹⁴ bíborost nevezte ki a levéltár élére már az Anyaszentegyház Levéltárosa címmel – ebben az időszakban is a Vatikáni Titkos Levéltár prefektusi megjelölése és az Anyaszentegyház levéltárosi

Augustin Theiner a Vatikáni Titkos Levéltár prefektusa volt 1855. dec. 6. és 1870. jún. között, <https://www.archivioapostolicovaticano.va/content/aav/it/1-archivio/note-storiche/custodi-e-prefetti.html>, letöltés 2022. 07. 12.

⁶ CARBONI, *Theiner, Augustin*, [https://www.treccani.it/enciclopedia/augustin-theiner_\(Dizionario-Biografico\)](https://www.treccani.it/enciclopedia/augustin-theiner_(Dizionario-Biografico)), letöltés 2022. 07. 12.

⁷ Giuseppe Cardoni hivatala a Vatikáni Titkos Levéltár szolgálatában 1870. jún. 8. és 1873. márc. közé tehető, <https://www.archivioapostolicovaticano.va/content/aav/it/1-archivio/note-storiche/custodi-e-prefetti.html>, letöltés 2022. 07. 12.

⁸ PÁSZTOR, *Per la storia dell'Archivio Segreto Vaticano*, 368. Bővebb adatokért Giuseppe Cardoniról lásd: CLAUDIO DE DOMINICIS, *Amministrazione Pontificia (1716–1870). Repertorio Biografico I*, Roma 2017, 218.

⁹ Carlo Cristofori a Vatikáni Titkos Levéltár vezetője: 1873. ápr. 14. és 1877. jan. 1. között, <https://www.archivioapostolicovaticano.va/content/aav/it/1-archivio/note-storiche/custodi-e-prefetti.html>, letöltés 2022. 07. 12. Még pár adat Cristoforiról: DE DOMINICIS, *Amministrazione Pontificia (1716–1870) I*, 307.

¹⁰ Aktuálisan használandó elnevezése: Apostoli Szignatúra Legfelsőbb Bírósága (*Supremum Tribunal Signaturae Apostolicae*).

¹¹ PÁSZTOR, *Per la storia dell'Archivio Segreto Vaticano*, 369–370.

¹² Francesco Rosi Bernardini a vatikáni levéltár prefektusa a következő időszakban: 1877. jan. 17. és 1879. jún. között, <https://www.archivioapostolicovaticano.va/content/aav/it/1-archivio/note-storiche/custodi-e-prefetti.html>, letöltés 2022. 07. 14. Rosi Bernardini munkásságáról bővebben olvashatunk: PÁSZTOR, *Per la storia dell'Archivio Segreto Vaticano*, 386–404.

¹³ PÁSZTOR, *Per la storia dell'Archivio Segreto Vaticano*, 369.

¹⁴ Joseph Hergenröther bíboros a Vatikáni Titkos Levéltár vezetésének élén 1879. és 1890. között, <https://www.archivioapostolicovaticano.va/content/aav/it/1-archivio/note-storiche/custodi-e-prefetti.html>, letöltés 2022. 07. 14. Pásztor ezekkel a szavakkal jellemezte Hergenröther bíborost: „*Il cardinale Hergenröther si distinse nella direzione dell'Archivio Vaticano particolarmente per il vivo interesse verso le ricerche archivistiche e per l'aiuto da lui dato agli studiosi. Quanto invece ai lavori interni dell'Archivio, all'ordinamento dei vari fondi, pare che durante la sua prefettura non fosse continuato, con il medesimo ritmo di prima, l'intenso e ben diretto lavoro, cominciato durante la prefettura del Rosi Bernardini. La sua permanenza nella carica di Archivista della Santa Sede rappresenta comunque un periodo prestigioso nella storia dell'Archivio in un decennio particolarmente difficile e carico di problemi*”. PÁSZTOR, *Per la storia dell'Archivio Segreto Vaticano*, 376.

hivatalának elnevezése egybeesett.¹⁵ XIII. Leó elsődleges célja Hergenröther bíboros és történész kinevezésével a Levéltár színvonalának emelése volt. Ez a szándék Nina püspök 1879. június 9-ei leveléből is világosan kitűnik.¹⁶

Ebben a közegben, immár Hergenröther bíboros irányítása alatt élte meg a Levéltár azt a történelmi fontosságú pillanatot, amikor hivatalosan megnyitotta kapuit a kutatók számára. 1879-től fellelhetőek különböző kérvények, amik azt igazolják, hogy a kutatók már tanulmányozhatták a Titkos Levéltár és az Apostoli Könyvtár különböző fondjait kutatás céljából, így említhetünk pár nevet, mint Vincenzo Natalucci, a Jogi Konferencia római Akadémiájáról, ugyanígy Ludwing von Pastor¹⁷ történész.¹⁸ Bár 1880-ban az olvasóterem kialakításának munkálatai a pápa ellenőrzése alatt folyamatban voltak, csak év végén tudtak néhány kutatót fogadni a helyiségben. Az 1880-as évben jelentősen növekedett a Levéltárba érkezett kutatási kérvények száma, körülbelül 1000 kérvényről lehetett szó.¹⁹ Ezért is fontos elsősorban hangsúlyt helyezni az 1881-es dátumra, amelyet fordulópontként említhetünk a Levéltár történetében. IX. Pius pontifikátusának utolsó éveiben már különleges engedélyek révén lehetséges volt a Vatikáni Titkos Levéltár fondjaiba betekintést nyernie a Rómába érkező kutatóknak. Így az 1881-es januári hivatalos megnyitása a levéltári anyagoknak már egy úgy mondhatjuk „természetes folyamata” a levéltár működésének, egyúttal az első engedéllyel rendelkező kutatók érdeméért is feltüntethető esemény.²⁰ A nyitás a Levéltár működését is jelentősen befolyásolta. A változások között említhetjük, hogy nőtt a levéltárosok száma és egy újonnan megalapított kongresszusi tanács segítette a prefektus feladatait, főleg a levéltárban folyó munkálatok menetének megszervezésével kapcsolatban. Így fontossá vált a napi érintkezés a prefektus és a levéltárosok között is a hatékony munka elősegítése érdekében.²¹

¹⁵ PÁSZTOR, *Per la storia dell'Archivio Segreto Vaticano*, 370.

¹⁶ PÁSZTOR, *Per la storia dell'Archivio Segreto Vaticano*, 361: Nina bíboros levele a brevék hivatalának titkárnak, 1879. jún. 9.: „Il Santo Padre considerando l'importanza sempre maggiore che acquistano nel movimento scientifico, storico, letterario e diplomatico le antiche memorie e conoscendo la grande copia ed il raro pregio dei documenti che si conservano nel detto Archivio, ha ripetuto opportuno di affidarne la conservazione e la direzione ad un Cardinale di S.R.C. che colla sua dignità accresca lo splendore dell'ufficio e per le sue personali doti sia in grado di esercitarlo con vantaggio della S. Sede ed in conformità dello scopo, per quale nel corso di tanti secoli i Sommi Pontefici non hanno cessato d'invigilare alla raccolta e custodia dei documenti medesimi”.

¹⁷ PASTOR életművéről a következő tanulmányban olvashatunk: HEINRICH SCHMIDINGER, *Pastor e la Storia dei papi*, AHP 19 (1981) 67–79.

¹⁸ PÁSZTOR, *Per la storia dell'Archivio Segreto Vaticano*, 372.

¹⁹ PÁSZTOR, *Per la storia dell'Archivio Segreto Vaticano*, 373–374.

²⁰ A Vatikáni Titkos Levéltár 1881-es megnyitásáról a kutatóknak: PÁSZTOR, *Per la storia dell'Archivio Segreto Vaticano*, 367–423; további irodalommal TUSOR PÉTER, *Monumenta és Collectanea, Magyar történelmi kutatások a Vatikánban (1881–2021)* (CVH I/20), Budapest–Róma 2022, 20–22; LUCA CARBONI, *Gli Archivi delle rappresentanze pontificie nell'Archivio Segreto Vaticano: versamenti e nuovi riordinamenti*, Religiosa Archivorum Custodia IV Centenario della Fondazione dell'Archivio Segreto Vaticano (1612–2012) (Atti del Convegno di Studi, Città del Vaticano, 17–18 aprile 2012) (CAV 98), Città del Vaticano 2015, 273–303, 274–276; REINHARD ELZE, *L'apertura dell'Archivio Vaticano e gli Istituti Storici Stranieri in Roma*, Archivio della Società Romana di Storia Patria (ASRSP) 100 (1977) 81–91; GIACOMO MARTINA S. J., *L'apertura dell'Archivio Vaticano: clima generale romano e problemi*, ASRSP 100 (1977) 101–112; PÁSZTOR LAJOS, *L'Istituto Storico Ungherese a Roma e il vescovo Vilmos Fraknói*, ASRSP 100 (1977) 143–166, 146–147.

²¹ PÁSZTOR, *Per la storia dell'Archivio Segreto Vaticano*, 374–375.

2. FRAKNÓI VILMOS KUTATÁSAINAK KEZDETEI A Vatikáni Titkos Levéltárban

Az 1881-es év eddigi leírásunk szerint sorsdöntő évnak számít a Vatikáni Titkos Levéltár történetében, de nem jelenthetjük ki, hogy a magyar vonatkozású források kutatásának kezdete a Vatikánban teljes mértékig egybeesne ezzel a dátummal. A magyar kutatások már a barokk korban kezdetét vették, a magyar vonatkozású szentszéki források a 17–18. században működő jezsuita történetíró iskola figyelmét nem kerültk el.²²

Ahogy korábban is említésre került, IX. Pius pápa pontifikátusának végén, az 1878. év környékén külön engedéllyel lehetett tanulmányozni a Vatikáni Titkos Levéltár különböző fondjainak tartalmát.²³ Fraknói Vilmos, a magyar kulturális és tudományos élet egyik legjelentősebb alakja 1860-as évektől kezdett el Rómában kutatni.²⁴ Ezentúl Fraknói fennmaradt kutatási kérvényei is azt tanúsítják, hogy már 1867-től közvetlen kapcsolatban állt a Vatikánnal.²⁵ Ebben az időszakban egy, Giacomo Antonelli bíboros államtitkárhoz intézett leveléből kiderül, hogy belefogott Pázmány Péter bíboros, magyar prímás²⁶ és V. Pál, XV. Gergely és VIII. Orbán pápa fennmaradt levelezésének feldolgozásába az Apostoli Könyvtárban.²⁷ Ezek a kezdetei Vilmos Fraknói munkásságának a Vatikánban, a nemzetközi karrierjét a vallási és diplomáciai életben elsősorban a vatikáni kutatások kísérték el: 1879-ben az Akadémia főtitkára, 1878-tól nagyváradi kanonok, 1879-től szekszárdi címzetes apát, majd 1892-től arbei címzetes püspök, Rómában magyar történeti intézetet alapított 1892-ben, és mindenekelőtt a *Vatikáni Magyar Okirattár*, a *Monumenta Hungariae Vaticana* kötetek kiadásának felelőse.²⁸

Amikor Fraknói bekapcsolódott a vatikáni források kutatásába, úgy volt lehetséges bejutni a levéltárba, hogy egy kutatási kérvényt kellett benyújtani pontos leírással és indoklással, hogy melyik dokumentumokba szeretne betekintést kapni és milyen céllal. A kérvényt a pápai bíboros államtitkárnak címezve el kellett juttatni a Titkos Levéltár, illetve az Apostoli Könyvtár vezetőjéhez. Ezeket a kritériumokat megtalálhatjuk Fraknói Vilmosnak a Vatikáni Apostoli Levéltár Prefekturájának archívumában

²² A barokk kori forrásgyűjtésről: TUSOR, *Monumenta és Collectanea*, 15–19.

²³ TUSOR, *Monumenta és Collectanea*, 20.

²⁴ TUSOR, *Monumenta és Collectanea*, 20; PÁSZTOR, *A Vatikáni Levéltár*, 118.

²⁵ Fraknói már járt Rómában többször is a szentszéki gyűjtemények hivatalos megnyitása előtt: 1867-ben, 1870-ben, 1873-ban és 1874-ben, majd pedig 1881-ben, miután XIII. Leó pápa külön kihallgatása után minden évben pár hónapot Rómában tölthetett. ADRIÁNYI GÁBOR, *Fraknói Vilmos és a „Monumenta Vaticana Hungariae historiam illustrantia” megindítása*, MEV–Regnum 8 (1996) 3 61–72, 62.

²⁶ Ebben az időszakban már teljes erővel a Pázmány Péter levelezésének feldolgozásán dolgozott, így a Magyar Tudományos Akadémia megbízásából publikálásra került a következő munka: *Codex Epistolaris Petri Pázmány Card. Pázmány Péter levelezése I, 1605–1625* (MHH Okmánytárak 19), ed. FRANKL [FRAKNÓI] VILMOS, Budapest 1873. Vö. ADRIÁNYI, *Fraknói Vilmos*, 62.

²⁷ CHRISTINE MARIA GRAFINGER, *Ricerche di Vilmos Fraknói nel Vaticano*, Gli Archivi della Santa Sede e il regno d’Ungheria (secc. 15–20). In memoriam di Lajos Pásztor (CVH I/4), a cura di Gaetano Platania–Matteo Sanfilippo–Péter Tumor, Budapest–Roma 2008, 247–254, 247.

²⁸ PÁSZTOR, *L’Istituto Storico Ungherese*, 143–144. Fraknói kutatásait és tudományos eredményeit összefoglalja: ÁLDÁSY ANTAL, *Fraknói Vilmos (1843 február 27 – 1924 novembre 20)*, Századok 57–58 és (1923–1924) 837–841.

nemrég fellelt kérvényeiben is (1881–1885).²⁹ Ha a kérvényt elfogadták, akkor a kutató az olvasóteremben tanulmányozhatta a dokumentumokat a levéltár személyzetének ellenőrzése alatt. IX. Pius pápa 1851. október 21-ei *motu proprio*-jában közétett rendelete szerint tilos volt átírni a dokumentumok eredeti szövegét,³⁰ de mint kiderül Augustin Theiner 1870-es leveléből, lehetséges volt másolatokat kérni az okmányokról.³¹

Fraknói Vilmos 1881 májusában a Vatikáni Titkos Levéltár hivatalos megnyitása után azonnal Rómába utazott.³² 1881. május 15-én Budapestről írta a kutatási kérvényét Ludovico Jacobini államtitkárnak címezve;³³ pár nap elteltével, június 6-án Rómából adta fel kutatási kérvényének meghosszabbítását.³⁴ Ebben az időszakban Fraknói fő feladata az volt, hogy meggyőzze Ludovico Jacobini bíboros államtitkárt és Joseph Hergenrother kardinálist, a római Anyaszentegyház levéltárosát, hogy a magyar vonatkozású forrásoknak egy önálló sorozatban való feldolgozása kerüljön az Apostoli Szenszék tervei közé a magyar egyház költségvetésén és pap-történészek forrásgyűjtő és feldolgozó munkája által.³⁵ „a vállalkozás révén a pápaság különösebb áldozatok nélkül felzárkózhat a modern történettudomány tevőlegesen pártfogoló államok sorába, egyúttal pedig a magyar katolicizmus és tudományosság nemzetközi hírneve is jócskán öregbedne. Nagy ívű elképzelése végső soron – amennyiben tudniillik az anyagi fedezetet sikerül majd előteremtenie – kedvező fogadtatásra talált a Kúriában”.³⁶ Említésre méltó még Fraknói magánkihallgatása XIII. Leó pápánál is az ügyben: őszentsége reménykedett abban, hogy az egyháztörténelem forrásainak feldolgozása napvilágot lát még pontifikátusa idején.

²⁹ Fraknói kérvényei (1881–1885): AAV Archivio della Prefettura, Serie H, Corrispondenza sec. XIX, H4, Fraknói Vilmos kérvényei Ludovico Jacobininak, Budapest, 1881. máj. 15.; Róma, 1881. jún. 6.; Róma, 1885. okt. 6. Közlésüket lásd a *Függelékben*.

³⁰ GRAFINGER, *Ricerche di Vilmos Fraknói nel Vaticano*, 247.

³¹ GRAFINGER, *Ricerche di Vilmos Fraknói nel Vaticano*, 247.

³² TUSOR, *Monumenta és Collectanea*, 20; GRAFINGER, *Ricerche di Vilmos Fraknói nel Vaticano*, 248.

³³ AAV Archivio della Prefettura, Serie H, Corrispondenza sec. XIX, H4 (Budapest, 1881. máj. 15., Fraknói Vilmos kérvénye Ludovico Jacobininak). Közlését lásd a *Függelékben*.

³⁴ AAV Archivio della Prefettura, Serie H, Corrispondenza sec. XIX, H4 (Róma, 1881. jún. 6., Fraknói Vilmos kérvénye Ludovico Jacobininak). Közlését lásd a *Függelékben*.

³⁵ TUSOR, *Monumenta és Collectanea*, 21; FRANKÓI VILMOS, *Monumenta Vaticana Hungariae historiam illustrantia. Fraknói Vilmos jelentése*, Új Magyar Sion 13 (1882) 441–453 és 509–525, 443–444: „Ő Szentsége arra méltatott, hogy ez ügyről behatóan szóljt velem. Mondá, hogy teljesen belátja ily publicatio hasznosságát, időszerű voltát, sőt szükségességét; biztosítva, hogy minden célra irányuló törekvés helyeslésére, pártfogása és áldására biztosan számíthat”. XIII. Leó pápánál az audienciáról részletesebben: ADRIÁNYI, *Fraknói Vilmos*, 64: Fraknói Vilmos levele Ipolyihoz, 1881. jún. 12.: „Elmondtam neki, hogy még szerencsésebb volnék, ha valamikor közreműködhetnék a szentszék auspiciuma alatt megindítandó nagyszabású forráspublikációban, mely arányban állana az egyház múltjával és levéltárainak kincseivel. Készséggel ajánlanám fel tapasztalataim és jövedelmeimet is. A pápa élénk figyelemmel hallgatta végig, többször tetszését nyilvánította, szakítva meg előadásomat. Azután pontonként reflektált minden részére. Szabatosan, ékesen, emelkedetten beszélt. Hangsúlyozta a Magyarország iránti szeretetét, bajlását, hogy bő kívánsága a vatikáni könyv- és levéltárat kifejleszteni, kincseinek értékesítését előre segíteni. Szavaim, úgymond visszhangra találtak lelkében. Felkért, nyújtanék be neki promemoriát a teendők iránt. Közölni fogja Pitruával és Hergenrotherrel. Igen kegyesen bocsátott el”.

³⁶ Az idézet a következő tanulmányból származik: TUSOR, *Monumenta és Collectanea*, 21.

Fraknói a *Monumenta Vaticana* munkálatainak megszervezésére irányuló tárgyalások mellett 1881. május 26. és június 15. között³⁷ el tudta kezdeni munkáját a Vatikáni Titkos Levéltárban, ahogy ezt két, a Vatikáni Apostoli Levéltár Prefekturájának Levéltárából előkerült kérvényei is bizonyítják.³⁸ Fraknói május 15-ei kérvényében – Haynald Lajos bíboros, kalocsai érsek előzetes levelére hivatkozva – írt Ludovico Jacobini bíboros államtitkárnak azzal a céllal, hogy folytathassa a kutatást május 26-ától 1300-as és 1526-os évekből származó forrásokon a következő dokumentumokat és köteteket kérve: *Nunziatura della Germania* első és második kötetét, Campeggio bíboros egyik levelét (*3160 di Castello*),³⁹ *Litterae Principium* I–IV. kötetét,⁴⁰ *Regesta decimarum sex anualium et tria anualium in Hungaria* XIV. századból⁴¹ és a *Regesta Pontificia*. Jacobini bíboros elfogadta Fraknói kérvényét „*con le facultá a norma dei vigenti regolamenti*”.⁴² Pietro Balan atya,⁴³ a Vatikáni Titkos Levéltár allevéltárosa feljegyzése is felkerült a levélre „*Sin usi pure i documenti usati con gran circospezione; il 1° e 2° vol. delle ud. ad Principes si possono consegnare, il 2° è nella mia stanza per emmesimo possibilmente si ritardi fino dopo le vacanze*”.⁴⁴ A jegyzetek értelmezése alapján Fraknói valószínűleg kikérhette a kötetek legnagyobb részét május végén. Egy másik Rómából címzett levelében, 1881. június 6-án, Fraknói fakultásának meghosszabbítását kérte egy hosszabb listát mellékelve, ami egyértelműen jelzi kutatási szándékait a Vatikáni Titkos Levéltárban. Kiemelhetjük például a *Nunziatura di Germania* 53-as és 54-es kötetét, ezen belül különösen Campeggio bíboros leveleit. Fraknói folytatta feltáró munkáját a *Litterae Principium* első kötetében is, és VII. Kelemen pápa leveleibe szintén betekintést nyert.

Fraknói ugyanazon évben, az első, sikerekben gazdag kutatási periódus után hazatért, hogy teljes erővel elkezdhesse szervezni a munkálatokat Simor János bíboros hercegprímás, Ipolyi Arnold besztercebányai püspök, Haynald Lajos bíboros kalocsai érsek és nem utolsósorban, Schlauch Lőrinc szatmári püspök támogatásával.⁴⁵ Rómer Flóris 1881. augusztus 16-án a nagyváradi székeskáptalannál kezdeményezte a *Monumenta Vaticana* sorozat támogatását évi 500 forinttal és annak kiegészítését az ország

³⁷ ADRIÁNYI, *Fraknói Vilmos*, 63.

³⁸ Lásd imént, 33–34. j.

³⁹ Magyarországon tevékenykedő Campeggio, valamint Burgio pápai követek jelentései 1526 előtt a *Nunziatura di Germania* kötetei között voltak találhatók. Fraknói a *Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia* második sorozatának, a pápai nunciosoknak a magyar történelemhez kapcsolódó jelentéseit adta ki. Az első kötetbe kerültek Campeggio és Burgio nunciosok jelentései, PÁSZTOR, *AVatikáni Levéltár*, 109 és 119.

⁴⁰ A „*Lettere di Principi e Titolari*” nevű államtitkársági fond a pápákhoz, bíboros neposokhoz és bíboros államtitkárokhoz intézett leveleket tartalmazza, meghatározóan a kora újkorból. PÁSZTOR, *AVatikáni Levéltár*, 108 és 110. A pápai válaszbréveket részben az *Epistulae ad Principes* sorozat őrzi.

⁴¹ Fraknói előkészítette a munkálatokat az MVH első sorozatának első kötetéhez a „Magyarországon járt pápai tizedszedők 1281–1375 közötti időből fennmaradt számadásai” alapján, PÁSZTOR, *AVatikáni Levéltár*, 119.

⁴² Vö. fentebb, 33. j.

⁴³ Pietro Balan a Vatikáni Titkos Levéltár allevéltárosa 1879–1883, PIETRO SCOPPOLA, *Balan, Pietro*, DBI vol. 5, Roma 1963, [https://www.treccani.it/enciclopedia/pietro-balan_\(Dizionario-Biografico\)/](https://www.treccani.it/enciclopedia/pietro-balan_(Dizionario-Biografico)/), letöltés 2022. 07. 17.

⁴⁴ Vö. fentebb, 33. j.

⁴⁵ TUSOR, *Monumenta és Collectanea*, 22; FRANKÓI, *Monumenta Vaticana Hungariae*, 444.

káptalanjainak adakozásával e nemes ügyre.⁴⁶ Fraknói tervei a Vatikán támogatásával annyira meggyőzőre sikerültek, hogy 1882-es év első hónapjaiban több mint 200 000 líra állt a munkálatok rendelkezésére 10 évre.⁴⁷ 1881 végére a számos adakozás láttán időszerűvé vált a munka pontos megszervezése és a szerkesztőbizottság kinevezése. Mindenekelőtt Haynald bíboros fel akarta venni a kapcsolatot a Vatikáni Titkos Levéltárral, hogy újra egyeztessen a meglévő fejlemények tükrében, kihangsúlyozva több ízben, hogy a szerkesztői és igazgatói bizottság helyszíne Magyarországon lenne a legmegfelelőbb, azért is, hogy a jövőbeli kiadványok magyar nyomda által lehessenek kiadva.⁴⁸ Tehát Haynald 1882. március 9-én írt egy levelet Jacobini államtitkárnak ez ügyben. Levelében ajánlja és dicséri Fraknói Vilmos munkásságát, ezentúl ecseteli a sikeres pénzbeli támogatás gyűjtés eredményeit a források kiadására említve 500 osztrák forintot és 120 000 olasz lírát szánva erre a költségekre.⁴⁹ Ugyanígy, fennmaradt Ipolyi Arnold 1882. október 30-ai ajánlólevele Fraknói kutatásainak támogatása kapcsán, Ludovico Jacobini vatikáni titkárhoz címezve, amiben ajánlja Fraknói Vilmos és Pesty Frigyes történész – aki 1881-től a várispánságok történetén dolgozott a Magyar Tudományos Akadémia felkérésére⁵⁰ – beengedését a levéltárba.⁵¹

Fraknóit és társát, Tárkányi Béla egri kanonokot 1882. május elején megint csak Rómában találjuk. Egy év elteltével korábban még nem ismert problémák léptek fel: Jacobini álláspontja szerint a vatikáni levéltár forrásainak kiadása a Szentszék illetékeségi körébe tartozik, emellett aggódott a pápai nunciusok jelentésének nyilvánosságra hozásáért is.⁵² Végülis Pietro Balan allevéltáros oldotta meg a kételyeket, kijelentve, hogy ő maga ellenőrizné le a kiadványok tartalmát.⁵³ Ezen az úton Fraknói kiküszöbölte Jacobini minden aggályát a jövőbeli forrásfeldolgozásokkal kapcsolatban.⁵⁴ 1882 májusára rendeződtek a munkálatok feltételei, amit Jacobini bíboros május 19-ei, Haynald bíborosnak írt levele igazol: „*Sua Santità accolse assai di buon grado tale manifestazione, ed encomiando il grandioso concetto e la generosità dei Vescovi, si è degnata ordinare che si desse tutto il conveniente appoggio, directione e protezione per le ricerche necessarie all'opera, ben persuasa, che la maggior luce data con tal pubblicazione, ridondera a gloria della Religione e della nobile Nazione Ungharese. Anche di viva voce Sua Beatitudine ha voluto reiterare queste sue benevole disposizioni ai due R[everendissimi] Canonici Ungharesi Adalberto Tárkányi*

⁴⁶ FRAKNÓI, *Monumenta Vaticana Hungariae*, 444–445.

⁴⁷ TUSOR, *Monumenta és Collectanea*, 22; FRAKNÓI, *Monumenta Vaticana Hungariae*, 444; ADRIÁNYI, *Fraknói Vilmos*, 66–67.

⁴⁸ TUSOR, *Monumenta és Collectanea*, 22; FRAKNÓI, *Monumenta Vaticana Hungariae*, 446; ADRIÁNYI, *Fraknói Vilmos*, 69.

⁴⁹ FRAKNÓI, *Monumenta Vaticana Hungariae*, 515–517; AAV Segreteria di Stato, anno 1882, rubrica 67, prot. Nr. 51059, fol. 14r–15r (Budapest, 1882. márc. 9., Haynald Lajos ajánlólevele Ludovico Jacobininak). Közlését lásd a *Függelékben*.

⁵⁰ MAGYAR TÖRTÉNETI TÁRSULAT, *Tárca*, Századok XV (1881) 84–96, 89.

⁵¹ AAV Segreteria di Stato, anno 1882, rubrica 67, prot. Nr. 51059, fol. 14r–15r (Budapest, 1882. márc. 9., Haynald Lajos ajánlólevele Ludovico Jacobininak).

⁵² TUSOR, *Monumenta és Collectanea*, 23; ADRIÁNYI, *Fraknói Vilmos*, 69.

⁵³ ADRIÁNYI, *Fraknói Vilmos*, 70.

⁵⁴ TUSOR, *Monumenta és Collectanea*, 23.

e Guilelmo Fraknói, i quali a nome della Società di Santo Stefano, della Eminenza Vostra specialmente protetta, Le presentarono, insieme all'obolo della filiale pietà, le opere fin qui pubblicate per la sana educazione della Cattolica gioventù".⁵⁵ Ezen események után, Haynald megfelelőnek tartotta a pillanatot arra, hogy összehívjon június 4-én egy értekezletet az ajánlattevők jelenlétében, a Szent István Társulat üléstermében. A jövőbeli munka menete úgy lett kidolgozva, hogy a „pápai levéltárban létező s egyházunkat és bazánkat illető történeti emlékek kiadása” két sorozatba lát napvilágot: „a) *A magyar királyok udvaránál működő pápai nuntiusok levelezésének kiadása*; b) *Theiner «Monumenta Hungariorum Sacram illustrantia» című munkájának kiigazítása, kiegészítése és folytatása a munka címe leend: Vatikáni Magyarországi Okmánytár. Monumenta Tabularii Vaticani Hungarica*”.⁵⁶ Az értekezlet folyamán kinevezték a munkabizottság tagjait Ipolyi Arnold püspök bizottsági elnök vezetése alatt: Fraknói, Dankó József, Tárkányi, Knauz Nándor, Rómer Flóris akadémiai tagokat. A tudományos bizottság legfontosabb feladata a hazai források másolatainak összegyűjtése, a kötetek kiadásának sorrendjének meghatározása, a szerkesztési munkálatok irányítása, a munka végeredmények kiadása hazai nyomdában, ezentúl kötelezettek évente az előző év munkakimutatását, a jövőévi munkatervet és a költségvetés kimutatását bemutatni a bizottság elnöke által összehívott értekezleten az ajánlattevők jelenlétében Budapesten.⁵⁷ 1882. október végére kirajzolódni látszódott a munka menete, Ipolyi Arnold besztercebányai püspök október 30-án Ludovico Jacobini államtitkárnak címzett levelében leírta, hogy sikeresen megalakult a *Monumenta Tabularii Vaticani Historiam imprimis Ecclesiasticam Hungariae spectantia* szerkesztésének végleges bizottsága ezért is Fraknói Vilmos és Pesty Frigyes történész akadémikusok lettek kinevezve a kutatási munkák vezetésével a helyszínen a Vatikáni Levéltárban.⁵⁸ 1882-es tanévben a Titkos Levéltár november 6-án nyitott a kutatók számára, Fraknói november 18-áig tartózkodott Rómában.⁵⁹ 1884–1885-ös kutatási évben a lateráni bullaregisztrumok (*Registra Lateranensia*) (1389–1897) a Titkos Levéltárban kaptak helyet,⁶⁰ így a magyar kutatók, közöttük Fraknói folytathatta munkálatait a vatikáni magyar sorozathoz. Fraknói 1885. október 6-ai, Jacobini bíborosnak címzett kérelmé-

⁵⁵ Haynald bíboros levelét Fraknói idézi a következő tanulmányban: FRAKNÓI, *Monumenta Vaticana Hungariae*, 520.

⁵⁶ Az idézet Fraknói vallomásából: FRAKNÓI, *Monumenta Vaticana Hungariae*, 523.

⁵⁷ FRAKNÓI, *Monumenta Vaticana Hungariae*, 521: Az ülésen a következő résztvevők jelentek meg: „Ipolyi Arnold, Császka György, es Schusztzer Konstantin megyés püspökök ő nagyméltóságaik, mélt. Németh József, felsz. püspök; Markusz Gyula esztergomi, Latinovich Gábor kalocsai, Tárkányi Béla egri, Fraknói Vilmos és Bubicz Zsigmond váradi, Vágner József nyitrai kanonokok, Ortvai Tivadar, Füßy Tamás és Csaplár Benedek, részben mint az ajánlattevő főpapok és káptalanok megbízottai”. A kiadványok példányait erre a célra szánták: „A közrebocsátandó munkából Ó Szentségének bizonyos számú példányok, a külföldi és hazai főbb könyvtáraknak egy-egy, az ajánlattevőknek járulékaik arányában 1–5 példány fognak rendelkezésükre bocsátatni. A fennmaradó példányok könyvtárusi forgalomba bocsátatnak. A befolyó jövedelem a vállalat alapjához csatolatik”, FRAKNÓI, *Monumenta Vaticana Hungariae*, 524; ADRIÁNYI, *Fraknói Vilmos*, 71.

⁵⁸ AAV Segreteria di Stato, anno 1882, rubrica 67, prot. Nr. 51059, fol. 117v (Besztercebánya, 1882. okt. 30., Ipolyi Arnold ajánlólevele Ludovico Jacobininak). Közlését lásd a *Függelékben*.

⁵⁹ GRAFINGER, *Ricerche di Vilmos Fraknói nel Vaticano*, 250.

⁶⁰ Uo., 251.

ben ecsetelte, hogy a magyar viszonylatban napvilágra hozott kutatások eredményeit és kezdeti sikereket látván több magyar fiatal történetíró kapcsolódott be a munkába. Ezért Fraknói kéri Jacobini bíborost a kutatási fakultás megadására Fejérváthy László történész és könyvtárosnak, Petykó Albertnek, Baroni Ervin professzornak és Thallóczy Lajosnak a Magyar Országos Levéltár tisztviselőjének.⁶¹

* * *

Rövid áttekintésünkkel a *Monumenta Vaticana* (1881–1892/1909) kezdeti éveibe nyерhettünk betekintést, elsősorban Fraknói munkásságát követve nyomom, aki a *Monumenta Vaticana Hungariae* szervezési munkálatai alatt, utat tört és kiépítette a magyar tudományos élet és a Szentszék kapcsolatainak, mai napig jelentős pilléreit.

FÜGGELÉK

I.

Budapest, 1881. május 15.

Fraknói Vilmos Ludovico Jacobininak

Fraknói Vilmos kérvénye a Vatikáni Titkos Levéltár anyagainak kutatása céljából
Ludovico Jacobini bíboros vatikáni államtitkárnak címezve.

(AAV Archivio della Prefettura, Serie H, Corrispondenza sec. XIX, H4 – *m.p. orig.*)

Eminentissime ac Reverendissime Domine S.R.E. Cardinalis Secretarie Status,
Domine benignissime!

Fretus summa ea benignitate, qua Eminentia Vestra literis suis de dato 12. Februarii ad Eminentissimum Cardinalem Haynald datis me de alto suo patrocinio securum reddere dignata fuit, Eminentiae Vestrae supplex esse audeo, quatenus efficere velit, ut mihi in Secretiori Tabulario Pontificio quaedam Ecclesiae Hungaricae antiquiorem historiam (1300–1526) illustrantia documenta investigare et describere, laborique huic 26-a huius mensis manus admovere liceat.

Principalia quae examinare optarem forent: a) Nuntiatura Germaniae volum. I et II.; b) Lettere del Cardinal Campeggio (3160 di Castello); c) Litterae Principum vol. I-IV.; d) Regesta decimarum sex anualium et tria anualium in Hungaria saec. XIV.; e) Regesta Pontificia. Me monumentorum horum ea ratione usum facturum, ut Ecclesiae et Sacrae Sedis in orbis Christiani populos salutaris influxus magis magisque elucescat, eatenus fidem faciunt opera mea a viginti annis luci publicae donata, et testimonium perhibent litterae Em[inentissimi] Cardinalis Haynald 5. Februarii a[nni] c[urrentis] ad Eminentiam Vestram datae. De caetero altis Eminentiae

⁶¹ AAV Archivio della Prefettura, Serie H, Corrispondenza sec. XIX, H4 (Róma, 1885. okt. 6., Fraknói Vilmos kérvénye Ludovico Jacobininak).

Vestrae favoribus devotus, in osculo s[acrae] purpurae emorior. Budapestini in Hungaria, 15 Maii, 1881.

Eminentiae Vestrae

humillimus servus Vilhelmus Fraknói abbas S[anctissimo] S[alvatoris] de Szekszárd canonicus E[cclesiae] C[athedralis] Varadiensis Academiae Scient[iarum] Hung[aricae] Secret[arius] Generalis

[*m.p.*]

Dalla Segreteria di Stato 1 Giugno 1881

All'E[ccellentissimo]mo Prefetto degli Archivi Segreti Vaticani con le facoltà a norma dei vigenti regolamenti.

L[udovico] Card[inal] Jacobini.⁶²

[*m.p.*]

Sin usi pure i documenti usati con gran circospezione; il 1° e 2° vol. delle ud. ad Principes si possono consegnare, il 2° è nella mia stanza per ennesimo possibilmente si ritardi fino dopo le vacanze.

P[ietro] Balan⁶³

2.

Róma, 1881. június 6.

Fraknói Vilmos Ludovico Jacobininak

Fraknói Vilmos kérvénye a Vatikáni Titkos Levéltár anyagainak feltárása céljából Ludovico Jacobini bíboros vatikáni államtitkárnak címezve.

(AAV Archivio della Prefettura, Serie H, Corrispondenza sec. XIX, H4 – *m.p. orig.*)

Eminentissime ac Reverendissime Domine S.R.E. Cardinalis Secretarie Status,
Domine benignissime!

Fretus summa Eminentiae Vestrae benignitate Eminentiae Vestrae supplicare praesumo, ut facultatem eam, quae mihi Tabularii Vaticani ostia jam patefecit, ad Vincentium Bunyitay⁶⁴ Varadiensis Dioecesis Presbyterum et Bibliothecarium in Em[inentissimi]mi Cardinalis Haynald literis commendatum extendere benigne dignetur. Simul liceat mihi preces illas iterare, quatenus Eminentiae Vestrae alta protectione ad Sanctissimi Domini Nostri pedum osculum admittar. Caeterum in Eminentiae Vestrae s[acrae] purpurae osculo emorior.
1881. 6-a junii (Hotel de Rome).

Eminentiae Vestrae Reverendissimae

humillimus servus
Vilhelmus Fraknói abbas
Varad[iensis] Canonicus.

⁶² Feljegyzés a kérvény hátoldalán.

⁶³ Feljegyzés a kérvény hátoldalán.

⁶⁴ Bunyitay Vince.

[*m.p.*]

Dalla Segreteria di Stato 9 Giugno 1881, All'E[ccellentissim]o Prefetto degli Archivi Segreti Vaticani con le facoltà a norma dei vigenti regolamenti.

L[udovico] Cardinal Jacobini.⁶⁵

[*m.p.*]

A P[ietro] B[alan] sotto-Archivista con raccomandazione,
G[ustav] Card[inal] Hergenröther.⁶⁶

[*m.p.*]

Raccomanda il B[alan] s[i]g[no]r con Fraknói, già annunciato secondo comunicazione dell'E[ccellentissim]o Card[inal] Segretario di Stato non esiste difficoltà contro la sua ammissione per fare gli studi nell'Archivio secondo i regolamenti, i quali sono in uso.

Il Cardinal Hergenröther.⁶⁷

Nuntiatura Germaniae vol. 53

A) fol. 1–32 Lettere scritte da Roma al Cardinal Campeggio negli anni 1530–1.

B) Lettere scritte dal Cardinal Campeggio Legato in Germania 1530,1.

Queste lettere si trovano nel volume 53, quando l'anno passato all'inizio di novembre l'ho esaminato. Quel volume essendo di nuovo legato, le dette lettere non si trovano più là. Sono certamente messe in volume separato.

Nuntiatura Germaniae vol. 54. Dal foglio 1 fin al foglio 68. Poi 104 fin al foglio 135.

Litterae Principum vol. I A folio 104–123.

Litterae Diversorum ad Clem[entem] Papam fol. 124. fol. 132. fol. 140–142.

Litterae Clementis VII. Anni 1532 Fol. 150–4.

10 Nov[embre] 1882

1.

Volumen quod continet Instructiones (Prima era Nunt[iatura] di Germania vol II)

2.

Volumen quod continet diversas litteras del Campeggio

Morone Rosario 1532–41. (Prima Nunt[iatura] Germania VIII.)

3.

Litterae diversorum ad Clementem VII. 1525–7 (Prima Nunt[iatura] di Germania) [vol.] XIV.)⁶⁸

⁶⁵ Feljegyzés a kérvény hátoldalán.

⁶⁶ Feljegyzés a kérvény hátoldalán.

⁶⁷ Hergenröther bíboros a kérvényhez csatolt névjegyén olvasható.

⁶⁸ A dokumentumokat áthúzással jelölték az eredeti szövegben.

4.
Lettere del nuntio Meandro 1531 (Prima Nunt[iatura] di Germ[ania] [vol.] V.)
5.
Lettere del Card[inal] Campeggio 1530. (Arm[adio] XI. Capsa VII. Fasc. 20. 7.)⁶⁹
6.
Lettere del Card[inal] Campeggio 1532 (Arm[adio] XI. Capsa XII)⁷⁰
7.
Lettere del Nunzio Vergerio 1533–6 (Prima Nuntiat[ura] di Germ[ania] IV.V.VI)
Germ[ania] 57. 47–50

3a.⁷¹

Budapest, 1882. március 9.

Haynald Lajos ajánlólevele Ludovico Jacobininak

Haynald Lajos, kalocsa bíboros érsek, ajánlólevele Fraknoi Vilmos kutatásaihoz a Vatikáni Titkos Levéltárban Ludovico Jacobini pápai bíboros államtitkárnak címezve.

(AAV Segreteria di Stato, anno 1882, rubrica 67, prot. Nr. 51059, ff. 14r–15r – *m.p. orig.*)

L[audetur] J[esus] Chr[istus]! Eminentissime ac Reverendissime Domine
S.R.E. Cardinalis, Status Secretarie, Domine mihi Observandissime!

Doctissimus noster historiographus Canonicus Magnovaradiensis Guilielmus Fraknoi eruditae Societatis Hungaricae primus Secretarius, qui non tantum inter ecclesiasticos Hungariae Viros summopere colitur, sed a quibusvis scientiae et eruditionis cultum foventibus magni habetur,⁷² redux Roma magna quaque (sed haud insueta) de clementia Sanctissimi Domini Nostri Leonis Papae XIII. Benignitate item Eminentiae Vestrae erga illum exhibita nobis retulit, et singularem illam liberalitatem, qua ad perlustrandos cum iusta discretione et pietate catholica Archivi Vaticani thesauros admissus fuerat, magna cum gratitudine, magnis cum encomiis celebravit.

Quia vero simul nobis exposuit eam se ex apostolicis Beatissimi Patris et benignis Eminentiae Vestrae enunciationibus spem concepisse fore, ut – si Viri pro documentis ad historiam Regni et Ecclesiae Hungariae illustrandam vi sive specialis naturae suae, sive universalis pro tota Ecclesia destinationis eximie idoneis post altissimam Suae Sanctitatis vel ab eadem deputationum virorum pro singulis scriptis obtentam singularem permissionem

⁶⁹ A dokumentumokat áthúzással jelölték az eredeti szövegben.

⁷⁰ A dokumentumokat áthúzással jelölték az eredeti szövegben.

⁷¹ Vö. MS 13 (1882) 515–517.

⁷² A kurzívval szedett, órá vonatkozó méltató részt Fraknoi a *Magyar Sion*-beli kiadásban kipontozta. Lásd az előző jegyzetet.

luci publicae dandis vires suas intellectuales et pecuniarias conferrent: facultas scripta talia in Archivio Vaticano exquirendi, describendi et tum imprimendi benignissime tribuatur.

Quod intelligentes et ego et plures alii Hungariae Praesules et Dignitarii plurimaque Capitula pro eo nostro zelo, quo salubrem providentiae et gubernationis Pontificiae in vitam et historiam Regni populique nostri actionem mundo exhiberi et celebrari optamus, in unum coaluimus, ut aes paretur ad eruditos labores hoc fine Romae suscipi faciendos et typis imprimenda documenta, quae inde nobis cederentur. Sicque evenit, ut iam usque ad hodiernam diem quinquaginta millia florenorum Austriacorum, qui summae centumviginti mille libellas Italicas superanti aequivalent, intra decem annos in aequalibus annuis portionibus pendendorum lucraremur, quibus novae adhuc summae per tredecim adhuc sive Praesules, sive Capitula generatim promissae, non tamen adhuc certis numeris circumscriptae accedent.

Queis ita stantibus cum certum jam pecuniarium fundamentum habeamus, cui insistendo preces humillimas S[anctae] Sedi Romanae exprimere possimus: eo dirigitur mea plurimumque confratrum meorum episcoporum, Capitulorum et Dignitariorum Hungariae humillima supplicatio, ut cum 'spe' alicuius succesus liceat nobis canonicum Guilielmum Fraknói Romam mittere scopo eo, ut ibidem exponendo preces nostras de aditu ad Archivum Vaticanum de deligendis ibidem sub solita pontificia inspectione documentis ad rem nostram facientibus, de apographorum ex iis desumendorum modo et aliis ad rem hanc pertinentibus rebus altissimam S[anctae] Sedis Pontificiae mentem intelligat, iussa expetat, nobisque dein auctor sit, quomodo ad ulteriora iuxta Sanctissimi Domini Nostri voluntatem agenda in nomine Domini Jesu procedamus.

Oro igitur Eminentiam Vestram, ut me et per me confratres meos simul orantes benignissime edocere dignetur, an Canonicus Guilielmus Fraknói fine indicato post sacrum Paschatis tempus Romam venire possit. Quod superest, altis favoribus devotus manus humiliter osculor et profunda cum veneratione maneo

Eminentiae Vestrae Reverendissimae

Humillimus devotissimus servus
Ludovicus Cardinalis Haynald
Archiepiscopus Colocensis

Budapestini, die 9-a Martii, 1882.

Eminentissimo ac Reverendissimo Domino Ludovico S.R.E. Cardinali Jacobini, Status Secretario, Domino mihi Observandissimo, Romae

3b.

*Neosolio,*⁷³ 1882. október 30.

Ipolyi Arnold ajánlólevele Ludovico Jacobininak

Ipolyi Arnold, Besztercebánya püspökének ajánlólevele Fraknói Vilmos kutatásaihoz a Vatikáni Titkos Levéltárban Ludovico Jacobini bíboros vatikáni államtitkárnak címezve.

(AAV Segreteria di Stato, anno 1882, rubrica 67, prot. Nr, 51059, ff. 11r^v – m.p. orig.)

Eminentissime ac Reverendissime Domine S. R. E. Cardinalis et Status Secretarie, Domine mihi Gratosissime!

Amplissimam recolendo gratiam illam Eminentiae Vestrae, qua a Sua Sanctitate benignissimo Pontifice Nostro Maximo indultum exoperari dignata est ad perscrutanda et edenda monumenta Tabularii Vaticani historiam imprimis ecclesiasticam Hungariae spectantia: nunc dum iam operi huic nos accingimus, favorem et benevolentiam Eminentiae Vestrae inprimis exoramus. Episcopatus Hungariae ad edendos hos fontes commissionem virorum ecclesiasticorum literatorum historicorum statuit, cuius praesidem me demisse signatum habere voluit. Mei hinc officii est, dum haec commissio duos hoc scopo ad Urbem delegavit, nominatenus Reverend[um] Canonicum Ecclesiae Cathedr[al]is Cathedr[alis]. Magnovaradiensis Guillelmum Fraknoi et Fredericum Pesty⁷⁴ Suae C[ae]sareae Regiae Maiestati [!] a Consiliis virum de ecclesia nostra et historia aequè meritissimum iam laborem istum praesusipientes, summo favori et gratiae Eminentiae Vestrae enixe commendare. Qui in osculo sacrae purpurae gratiae et benevolentiae commendatus in profundissima veneratione emorior. Neosolii in Hungaria 30 Octobris 1882.

Eminentiae Vestrae

humillimus servus
Arnoldus Ipolyi
episcopus Neosoliensis

4.

Róma, Olaszország, 1885. október 6.

Fraknói Vilmos Ludovico Jacobininak

Fraknói Vilmos kérvénye a Vatikáni Titkos Levéltár anyagainak kutatásához Ludovico Jacobini bíboros vatikáni államtitkárnak címezve.

(AAV Archivio della Prefettura, Serie H, Corrispondenza sec. XIX, H4 – m.p. orig.)

Eminentissime ac Reverendissime Domine S.R.E. Cardinalis!
Domine, Domine benignissime!

Diplomatarii Vaticani, quod Praesules Hungariae in lucem edere coeperunt, ulteriori prosecutioni alacriter incumbentes, hac occasione plures e junioribus Hunga-

⁷³ Besztercebánya.

⁷⁴ Pesty Frigyes.

riae historiographis mecum Romam appulerunt, ut in labore partem capiant. Supplex igitur oro, velit Eminentia Vestra iisdem, utpote Ladislao Fejérpataki Bibliothecae Regnicolaris Officiali, Adalberto Petyko Tabularii Regnicolaris Officiali et Ervino Baroni Rosner Iuris Canonici Professori (qui simul opus de iure matrimoniali Hungariae scribere parat), demum Ludovico Thallóczy Archivi Regnicolaris Officiali, qui iussu C[aesarei] et R[egii] Regiminis Austriaco Hungarici historiam Regni Bosniae scribere molitur, facultatem concedere, ut in Tabulario Vaticano documenta antiquiorem historiam Regni Hungariae (saec. XIII.–XVI.) illustrantia exquirere et describere valeant. De caetero altis Eminentiae Vestrae favoribus commendatus in sacrae purpurae osculo emorior.

Romae, 6. Octobri 1885.

Eminentiae Vestrae

Humillimus et devotissimus servus Guil[elmus]
Fraknói Abbas Sanctissimi Salvatoris de Sexard
E[cclesiae] C[athedralis] Varadiensis Canonicus

[*m.p.*]

J[osephus] Card[inalis] Hergenroether⁷⁵

NAGY KATALIN

⁷⁵ Hergenröther bíboros aláírásával hagyta jóvá a kérvényt.

county as well as parts of Pilis county came under the jurisdiction of the new bishop. According to claims by witnesses, the territory of the diocese contained sixty parishes, but consistorial documents as well as historical research point to sixty-two of them. The expected income of the Diocese was initially estimated to be around 15 thousand Florins (Guldens). Besides the income provided by tithes, the bishop was given the goods of the former privileged provostship as well as the goods of the Jesuits at Székesfehérvár before the dissolution of the order. It was the parish church of St. Stephen of medieval origin but built, in fact, not much earlier, that became his cathedral. A cathedral chapter with six members was also created, for the maintenance of which was planned to be based on the domains (demesnes) of Sukoró, Pákozd, Etyek, Gyúró and Sósút, whose goods belonged in most part to the collegiate chapter of Székesfehérvár before the Ottoman occupation; after the liberation from Turkish rule, to the Jesuits of Komárom (until the order was dissolved). Part of today's Sósút (Barátháza) was also given to the chapter.

There were two witnesses to the episcopal process, relating to the diocese. One of them was György Bernáth, who – as a clerk at the Hungarian Chancellery – may have been familiar with the conditions in Székesfehérvár; the other one was Márk Franyul (Marko Franjul), canon of Modrus (Modruš), who had served in the Diocese of Veszprém, and – as he claimed himself – the parish priest at Székesfehérvár as well.

TAMÁS TÓTH

VILMOS FRANKÓI'S RESEARCH REQUESTS
IN THE VATICAN APOSTOLIC ARCHIVES (1881–1885)¹

The aim of the present paper is to analyse, and elaborate on, the requests of research (between 1881 and 1885) by Vilmos Frankói, preserved at the Vatican Apostolic Archives (*Archivio Apostolico Vaticano*). For the most part, this is performed by embedding the requests preserved in the Prefectorial Archives, available by special permission, into the literature on the topic. Providing an overview of the conditions in the Vatican's Secret Archives, using them to form an overall picture of the work of Vilmos Frankói, canon and historian, chief secretary of the Hungarian Academy of Sciences, at the Vatican, especially as far as the beginnings of the publication of the series *Monumenta Vaticana Hungariae* are concerned.

During the period when Frankói joined the research on Vatican sources, the regulation was to hand in the request to the papal Secretary of State, who – upon approval – passed it on to the head of the Archives. The request was expected to contain a detailed description and justification of which documents the researcher wished to examine and to what end. The requests of Vilmos Frankói (1881–1885), found in the Prefectorial Archives of the Vatican Apostolic Archives, do meet these requirements.

¹ See pp. 307–321.

Once the request had been approved, the scholar was allowed to study the documents in the reading room, under the strict supervision of the archive's personnel. Fraknói, besides conducting negotiations on the organization of the work on *Monumenta Vaticana*, succeeded in starting his exploration in the Vatican Secret Archives after May 26th, 1881. This is proved by his requests: in his request dated May 15th, Fraknói – referring to an earlier letter by Haynald – addressed the Cardinal and Secretary of State Ludovico Jacobini, in order to be granted permission to go on studying the sources surviving from the 1300's and the 1520's in the volumes of *Nunziatura della Germania* and *Litterae Principum*, as well as in the letters of Cardinal Campeggio and Pope Clement VII. Fraknói requested an extension of his permit on June 6th, 1881, attaching a longer list of items he intended to study. Then, in his 1885 request, he gave an account of the increasing number of young Hungarian historians who joined the project, having seen its initial success as well as the results revealed in relation to Hungary.

This paper offers a brief overview of the first years of the history of the *Monumenta Vaticana Hungariae* (1881–1892/1909), tracing, most of all, Fraknói's work, who did pioneering work to establishing the ever-important pillars underlying the relations between the Holy See and Hungarian scientists.

KATALIN NAGY

“THIS IS BUT PURE HUNGARIAN MADNESS”
Sources on the aftermaths of the bull ‘Christi fideles graeci’¹

The creation of the Diocese of Hajdúdorog for Greek Catholics with a Hungarian identity in the year 1912 caused intense internal and external political debates, leading to some extreme expressions of anger and diplomatic bouts. The Romanians in Hungary, as well as public opinion in the Kingdom of Romania, considered the step as an attack on them by the Budapest government, since about half of the parishes of the newly established diocese had been transferred from the dioceses of the Romanian Greco-Catholic metropolitan domain of Transylvania. The creation of the diocese, initiated by Francis Joseph (Franz Joseph) I as apostolic King of Hungary, was preconized by Pope St. Pius X in his bull *Christi fideles graeci*. The bull itself represented, as interpreted by Romanians, the injustice they suffered, the subjugation of Romanian Greek Catholics by the law, and a threat to Romanian national identity. The peace treaty of Trianon cured, indeed amply compensated for, the Romanians' grievances, due to which the *Christi fideles graeci* became a symbol of past harassments in the period between the two world wars. Romanian fears were again revived by the Second Vienna Award: as the Romanian-Hungarian border had been altered, Miklós Dudás, Bishop of Hajdúdorog, proposed a re-transfer of the parishes that had been categorized

¹ See pp. 323–339.